

BRUKS- OG VERNEPLAN – Harstad Skipsindustri

Disposisjon konseptskisse

1. Bakgrunn

“Kulturminna representerer ikkje berre fortida, men på eit vis også framtida. Om vi utnyttar dei riktig, kan dei utgjere ein ressurs, mellom anna i den framtidige utviklinga av byane våre. På den måten kan vi ta med oss det beste av det historiske og det eksisterande inn i framtida.”

- Fra regjeringen.no

Ingen verftsindustri – inget Harstad

Harstad skipsindustri – sentral rolle i utviklingen av Harstad som by, og skipsindustrien fortsatt sentral aktør i videreutvikling og næringsgrunnlag i byen.

En historie det er viktig å ta vare på og framheves skipsindustrien som en sentral kulturbærer i Harstad by sin historie. Videre vern må skje i samspill med utvikling og vekst i dagens verftsindustri. Framheve og synliggjøre skipsindustrien sin betydning som historisk identitetsskapende element. Særtrekk for Harstad i dag er kobling mellom historie og framtidig vekst/dagens aktivitet. *(Dette er trolig unikt i bysammenheng i Norge. (eks. TMV i Trondheim-transformasjon men ingen aktiv industri lengre)*

Denne konseptskissen skal synliggjøre hvordan Harstad skipsindustri sine samlede industrihistoriske bygningsmiljø kan videreutvikles som en ressurs i Harstad sentrum.

Sentralt er transformasjon av den historiske delen av Kaarbøområdet til et nytt offentlig byrom og videreutvikling av Samasjøen verft til et større og mer moderne verftsområde.

Stikkord: Stien langs sjøen, binde sammen Harstads skipshistorie/verfshistorie, historiefortelling

(Ta i bruk metoder fra kulturplanleggingen.)

1.1 Litt historie.

«Denne by skylder intet kongebud, intet komiteforslag at den ble til, den vokste ganske naturlig og stillferdig opp av seg selv»(Oscar Sund, 1957 om Harstad bys etablering 1/1 1904.) Akkurat dette illustrer et sentralt trekk i Harstads utvikling, skriver historiker Kristian Steinnes i Harstads jubileumsbok «Ved egne krefter». Steinnes peker på at Harstad i motsetning til Tromsø og Bodø som ble opprettet ved slike kongelige sendebud oppstod og vokste frem ved egne krefter. Det var ingen stor by som så dagens lys denne første januardagen i 1904, men den har til gjengjeld vist seg å være livskraftig.

Men hvem var disse kreftene som førte Harstad fra en enslig husmann frem til 1860 i Harstadsjøen - det som i dag er bysentrum og til bystatus mindre enn 50 år senere. Nord-Norge var på denne tiden et jordbruks og fiskersamfunn med de fem byene; Tromsø, Bodø, Hammerfest, Vardø og Vadsø. Bakgrunnen ligger i en kombinasjon av rike år med sildefiske, Harstads etter hvert mer sentrale

posisjon som knutepunkt for trafikk langs leia og at det kom flere innflyttere til byen. Ryktene gikk om mulighetene i Harstadsjøen og «talentene formelig datt på land»(Banksjef Knut Saue i et jubileumsinterjuv da DNB feiret 100 år i Harstad i 2012). Fremveksten fra 1870 frem til 1920 var særlig stor i Svolvær, Melbu, Sigerfjord og Harstad. Men det ble etter hvert mer og mer tydelig at Harstad ville innta en ledende posisjon med sin sterke vekst i skipsindustrien og etter hvert også som handelssentrum.

Rikard Kaarbø (1850-1901) som etablerte Harstad mekaniske verksted(senere Kaarbø verkstedet AS) i 1895 regnes som byens grunnlegger. Men han var ikke den eneste gründeren i Harstad på den tiden. Det er viktig å nevne navn som Leonhard Nilsen (1852-1927), Bertheus J Nilsen (1883-1934), Hans Fredrik Giæver (1843-1905), Petter Oluf Klinge (1848-1904), Elias Thoresen Hoel (1859-1921), Job Martin Thode Holst(1837-1914), Ejnar S Nielsen (1883-1939) og Kristian Holst (1885-1950).

De fleste av disse var innflyttere. Rikard var imidlertid født i Harstad 22.mai 1850 som sønn av Wilhelm Kaarbø (1811-1876) som kom fra Lesja i Gudbrandsdalen og Martine Kildahl(1828-1903) kom fra Sandsøy og vokste opp i Sørvik utenfor Harstads sentrum. Wilhelm kom til Harstad i 1830 og kjøpte gården Øvre Harstad i 1841. I tillegg til å være gårdbruker var han dampskipsekspeditør og poståpner i Harstad. Han kjøpte også fisk som han saltet og tørket til klippfisk og sild som han saltet i tønner.

Rikard overtok midt på 1870-tallet som dampskipsekspeditør og poståpner og etter farens død i 1976 overtok han gården Øvre Harstad som nå ble kalt Kaarbø-gården. Han utvidet gårdsdriften og fortsatte med fiskekjøp og salting. Og fra 1875 omtaler han seg som båteier av en fraktesbåt .Han utvidet rederivirksomheten og transporterte sild som agn til vårfisket i Finnmark og vinterfisket i Lofoten. Det rike sildefiske gjorde at virksomheten vokste og rundt 1890 utvidet han saltlageret og kull-lageret. Alt i 1889 bygde han landsdelens første kai for direkte ekspedering av dampskip. Han ble ordfører i Trondenes kommune fra 1883 til hans død i 1901.

Han var medeier og styremedlem i flere selskap og stod altså bak den viktige etableringen av Harstad mekaniske verksted i 1895. Det som dannet grunnlaget for Kaarbøverkstedet AS og som i dag videreføres som Harstad skipsindustri AS med virksomhet på det samme området som for 120 år siden og på den samme slippen som slippsette den første båten i 15.januar 1896. I nyere tid er Ejnar S Nielsens mek verksted (etablert i 1909 og fra 1912 i Samasjøen) innlemmet i Harstad skipsindustri AS og drives i dag som Harstad mekaniske verksted AS som et selskap i Harstad skipsindustri AS. På det meste var det ansatt over 1000 arbeidere i verkstedindustrien i Harstad. Kaarbø verkstedet og Ejnar S Nielsens mekaniske verksted har tilsammen bygd 178 båter.

Harstad kommune har reist en byste av Rikard Kaarbø foran Harstad Sparebank på Harstads torv.

På bystens tekst får han anerkjennelsen som Harstad bys grunnlegger.

2. MÅL:

Synliggjøre et mulig konsept for en helhetlig utvikling av den verna verftsbebyggelsen i Harstad Sentrum.

Bruks- og verneplan vil inngå som del av den helhetlige analysen for tema «kulturmiljø og kulturminner» i sentrumsplanen. Det er en målsetning at bruks- og verneplan for HSI legges inn som tiltak i sentrumsplan. Tiltak skal beskrives gjennom en konseptskisse og legges som vedlegg til sentrumsplan.

3. KONSEPTBESKRIVELSE

3.1 Området i dag // fysiske rammer for prosjektet

Elementer prosjektet skal omfatte:

For detaljert objekt beskrivelse og verdivurdering se «Referat: Utvikling av verna verftsbebyggelse, Harstad skipsindustri» og «Objekt beskrivelse vernet bygninger»

Kaarbøtorget/ Kaarbøverftet:

- Støperiet (1914)
- Administrasjonsbygget (1914)
- Snekkerverkstedet (1916)
- Dreieverkstedet (1903)

Samasjøen:

- Kullskur
- Bryggehus
- Maskinverksted

Stien langs sjøen

- Funksjon som bindeledd mellom Samasjøen og Kaarbø. Framheve den funksjonelle innramming de to verftene representerer. Stien langs sjøen framheves som «skipsindustrihistorisk kultursti» gjennom hele sentrum.

Havnepromenade/Ottar Håløygs plass/Harstad havn

- Senterpunkt langs den skipsindustrihistoriske kulturaksen. Mulig aktuell for ny lokalisering av Bryggehuset i Samasjøen.

3.2 Området i fremtiden//ønsket utvikling // mulighetsstudie

Mulige aktiviteter og bruk av bygningsmasse.

Her må det gjennomføres en grundigere mulighetsstudie, som tar hensyn til følgende spørsmål:

- Hva er det behov for i Harstad?
- Hva er det ønske om for det aktuelle området?
- Hva er det markedsgrunnlag for?
 - Kan man skape et markedsgrunnlag gjennom å tilrettelegge for den ønskede aktiviteten?
 - Hvordan skal relasjonen mellom nytt/gammel være? Skal fremtidig bruk være direkte knyttet til tidligere historisk bruk?

Disse spørsmålene må naturligvis også besvares med bakgrunn i en tankegang om en balanse mellom vern og utvikling, og at man opprettholder de mest sentrale kulturhistoriske verdiene i områdene.

Strøtanker:

Kaarbøtorget /verftet:

Tar vare på element fra slippene (tilgjengelighet til sjøkanten), restaurant, torgområde, fri sikt mot dagens tørrdøkk.

Bruk og vern:

Restaurant i Støperiet

Utleie til kreative næringer i Administrasjonsbygget (lav kost...)

Dreieverkstedet – Bevaring av bygningsstruktur / fasade. Avveining mot

Utfordring – finansiering!

Samasjøen:

Fristilles i mest mulig grad til industriformål. Deler av området reguleres til boligområde (Holstnes og sanering av kullskur).

Bindes sammen med Kaarbøtorget gjennom Stien Langs Sjøen, samt "historisk lysløype" langs stien som starter i Samasjøen.

Bryggehuset: Ønskes flyttet til annet område i sentrum. Et forslag kan være Havnepromenaden/Ottar Håløygs plass/Harstad havn.

Innhold: Museum, servicebygg småbåter, utleielokaler? (Møterom, lag og foreninger) Potensial ved kobling til ny småbåthavn. Kobling mot aktiv skipskultur (Anne Rogde, MS Grytøy, MS Strønstad)

Stien Langs sjøen (tema gjennom sentrum: skipsindustrielle kultursti):

Det funksjonelle bindeledd. Sette opp infotavler langs stien som formidler verftshistorien, og dermed byens historie, på en engasjerende måte.

3.3 Vurdering av muligheter og utfordringer

<http://kryss.no/pub/kryss/kulturplanlegging/?aid=126&cid=334&sac=all&viewall=1>

Mulige samarbeidsrelasjoner

Markedsgrunnlag

4. Finansiering

Prosjektet forutsettes finansiert gjennom en kombinasjon av private midler og offentlige støtteordninger. Under følger en oversikt over relevante offentlige støtteordninger. NB: listen er ikke uttømmende.

Hvem/Hva (følg link til nettside)	Formål	Relevant fordi:
Riksantikvaren		
Tekniske og industrielle kulturminner (bevaringsprogram)	Prioriterer et avgrenset antall som representerer anlegg med nasjonal verdi. Rammer: I 2014 var det 59 millioner til fordeling. 19 av 25 søkere fikk. Tilskudd i millionklasse. NB – søknadsfrist 15.januar 2015. Må sjekke opp i evt. ny runde.	Kaarbøverkstedet er et av tre NB-registrerte bymiljøer i Harstad. (Nasjonale kulturhistoriske bymiljøer). De to andre er Sentrum /Harstad havn og Forsvarets område Kobling mot en helhetlig sentrumsutvikling vil trolig styrke en søknad for midler i bevaringsprogrammet.
Verdiskapingsprogrammet	”Målet med ordninga er å stimulere til at kulturminne og kulturmiljø blir tekne i bruk i utvikling av lokalsamfunn og som grunnlag for miljøvis, økonomisk, sosial og kulturell utvikling.” Liste over prosjekter som fikk støtte i 2015	Kan man definere prosjektet som et verdiskapningsprosjekt? (JA)
Tilskot til freda kulturminne i privat eige, kulturmiljø og kulturlandskap (Kap. 1429 post 71)	”Tilskotsordninga har tre målgrupper: - Private eigarar og forvaltarar av freda bygningar, anlegg, kulturmiljø og landskap - Private eigarar og forvaltarar av freda eller spesielt verneverdige kulturminne og kulturmiljø som er typiske for	Usikker på relevans! Ref: ”Private eigarar og forvaltarar kan vere einskildpersonar, stiftingar, styret i foreining/organisasjon/sameige, kyrkjesokn, sokneråd, frivillige organisasjonar eller liknande.”

	liv og verksemd langs kysten, - Private eigarar og forvaltarar av dei åtte freda kulturmiljøa, samt andre særleg verdifulle kulturmiljø og landskap.”	
Fylkeskommunen		
Spillemidler til kulturbygg	<p>“Tilskuddene til egnede lokaler, bygninger og utearealer som gir rom for ulik kulturell virksomhet. Tilskudd kan gis til kulturhus, flerbrukslokaler eller spesiallokaler for kunst og kultur, som bibliotek, bygg for museum eller andre kulturverntiltak, scenekunstlokaler, konsertsal eller formidlingslokaler for billedkunst.”</p> <p>“...nybygg, ombygging og modernisering av kulturbygning, men ikke til vedlikehold og drift.”</p>	Relevant hvis man satser på å benytte noe av arealet til kulturformål.
Innovasjon Norge		
Generell bedrifts- og prosjektfinansiering	<p>“... lønnsomme prosjekter som dreier seg om utbygging, modernisering, omstilling, utvikling eller nyetablering. Eksempler på tiltak som vi støtter kan være forskning og utvikling, tekniske forstudier, opplæring, konsulentbistand og messedeltakelse. ...investeringer i bygg, maskiner og utstyr.”</p> <p>Prosjektet må ha et dokumentert potensial for vekst i enten nasjonale eller internasjonale markeder.</p>	Usikker på grad av relevans for dette prosjektet, men jeg vurderer det dithen at dette er det nærmeste man kommer hos Innovasjon Norge.
Kommunale prosjekter/midler		
Prosjekt ” Utstillingsmontre i Harstad sentrum ”	Prosjekt i Næringsplanen 2009-2013. Var tenkt videreført i rullering av Næringsplan i 2014/15. Usikker på status i dag.	Aktuell for infoplansje-idèen langs Stien langs sjøen.
Norsk kulturminnefond	- vern og sikring av	Ev. aktuelt for delprosjekter.

	<p>verneverdige kulturminne og kulturmiljø, og til å hindre tap av kulturminne.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tilskot til prosjekt som fremjar verdiskaping, handverk, næringsverksemd og aktivitet i lokalsamfunnet blir prioriterte. - prosjekt som gir synergieffektar, og som løyser ut private midlar eller betydeleg eigeninnsats prioriterte. 	<p>Mindre beløp... Søknadsfrist 1.november årlig.</p>
--	---	---

I tillegg finnes det flere støtteordninger man kan benytte seg av etter at innhold og målgruppe er definert. Bl.a. hos [Kulturrådet](#), og [Musikkutstyrsordningen](#).

5. Prosjektorganisering/aktører

Harstad Skipsindustri:
Prosjekteier

Harstad Kommune:
Tilrettelegger, samarbeid innhold

Troms Fylkeskommune:
Fylkeskommunen er saksforbereder for Riksantikvaren ved spørsmål om dispensasjon fra kulturminneloven og vedtak om fredning.

Prosjektgruppe:
Kan bestå av representanter fra kulturliv, næringsliv og øvrige samarbeidspartnere.

5. Fremdriftsplan

Trinnvis utvikling gjennom sentrumsplanperioden.
Trinnene må defineres, basert på resultatene av mulighetsstudien.

6. Vedlegg

Inspirasjon:

<http://www.aftenposten.no/kultur/article1461059.ece>

[Vardø Restored – verdiskapningsprosjekt Riksantikvaren 2014](#)

[USF på Verftet – Scene og kulturhus i Bergen](#)

[Union scene, Drammen](#)

Hvorfor kulturplanlegging